

ISTORIE ȘI CULTURĂ GERMANĂ ÎN FONDUL DE CARTE AL BIBLIOTECII INSTITUTULUI DE ISTORIE DIN CLUJ-NAPOCA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ*

Mihaela Bedecan**

Abstract: *After WW I when the dream of Greater Romania came true, the Romanian university education in Cluj laid its foundations. Research institutes were established and brought an outstanding contribution in their field. The Institute of History from Cluj-Napoca was one of the representative ones. It was founded on 1 February 1920 as the Institute of Romanians' History and a year later the name was changed into the Institute of National History, a name it kept until 1940. Well-known historians who worked there opened new fields and programmes for research. Today the institute bears the name of „George Barițiu”, a well-known historian and publicist. The book stock of the Institute Library was a guide mark of the historians' studies and professional interests as well as the sources they used in their works. Our paper gives a short presentation of the German books they consulted to study the history, culture and civilisation of the German people, which they found in the Library in the inter-war period.*

Keywords: The Institute of History from Cluj-Napoca, Library, German book, history of German people, culture of German people, inter-war period

Motto:

*Cărțile sunt ca niște corăbii încărcate,
călătorind pe vastul ocean al vremii.*

Francis Bacon

După realizarea marelui ideal al României Mari, țara intră într-un timp ce va sta sub semnul schimbărilor, o epocă ce se dorește a împlinirilor, pe toate planurile. Desigur, începutul a fost anevoios, dar idealurile au fost mărețe. Transformarea complexă pe care o traversează lumea românească după Marele Război se resimte și în plan cultural-științific, noul stat unitar căutând să încurajeze domeniul ce viza cercetarea științifică, în încercarea de aliniere la direcția evolutivă din plan european. De altfel, în întreaga Europă, pentru lumea bibliotecilor efectele Marelui Război se vor resimți în durată lungă¹, cele mai multe instituții reușind să recupereze decalajul și să atingă nivelul de la începutul secolului XX abia în deceniul patru, după criza economică, așa încât în perioada interbelică avem de a face cu remodelarea sistemului de colecționare a

* Această lucrare a fost elaborată în cadrul grantului CNCS-UEFISCDI, Număr proiect PN-III-P4-ID-PCCF-2016-0131, PNCDI III.

** Bibliotecar I.A., dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca –Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu; e-mail: bedecanmihaela@yahoo.com

¹ Despre situația Bibliotecii Universității din Cluj în anii ce au urmat încheierii Primului Război Mondial, vezi: Eugen Barbul, *Biblioteca Universității Regele Ferdinand I. din Cluj*, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1935, p. 13–27.

„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LIX, 2020, p. 125-142.

aparitiilor editoriale, în funcție de doleanțele cititorilor și conform timpurilor contemporaneității².

Deceniile ce urmează Marii Uniri sunt cele în care se pun bazele învățământului superior clujean în limba română, în paralel fiind înființate institute de cercetare care vor marca definitiv activitatea din această sferă la nivel național, devenind embleme ale performanței și calității în domeniu. Între acestea figurează și Institutul de Istorie din Cluj-Napoca, actualmente purtând numele unui reputat istoric și publicist – George Barițiu, Institut înființat la 1 februarie 1920 sub numele de Institutul de Istorie a Românilor, schimbat apoi, după un an, în Institutul de Istorie Națională, denumire pe care a purtat-o până în anul 1940.

Prestigioasa instituție a apărut în urma inițiativei regelui Ferdinand I care, la inaugurarea oficială a Universității clujene³ din 1 februarie 1920, a anunțat că va oferi o subvenție de 400.000 lei pentru înființarea unui institut în care să se studieze istoria românilor din Transilvania⁴, rămasă într-un con de umbră până în acel moment.

În anii '20, imediat după înființare⁵, Institutul a funcționat în clădirea Universității, la primul etaj, în două încăperi, una ocupată de directorii Alexandru Lapedatu și Ioan Lupaș, iar cealaltă destinată birourilor cercetătorilor și bibliotecii. Spațiul a devenit curând neîncăpător, dar în ciuda mutării la parterul clădirii, în alte două încăperi mai spațioase, situația nu s-a rezolvat decât pentru scurtă vreme. Ca atare, o parte a fondului de carte, ce sporea în fiecare an⁶, a fost plasată provizoriu în clădirea Academiei de Teologie Ortodoxă, prin bunăvoința episcopului Nicolae Ivan.

Până în 1929 Institutul de Istorie avea un capitalul disponibil ce depășea suma de 700.000 lei, grație donațiilor primite din partea mai multor fundații⁷ sau oferite de statul român, care s-a implicat direct și a susținut noul centru clujean de cercetare istorică. Acest lucru a permis cumpărarea imobilului de pe strada Nicolae Iorga (actuala str. Napoca), nr. 11; clădirea a intrat apoi în renovare, fiind amenajată conform planului proiectat special pentru un institut de cercetare, așa încât în 13 iunie 1937 a avut loc inaugurarea oficială, în prezența regelui Carol al II-lea.

² Adriana Man Szekely, *Instituțiile lecturii în perioada interbelică*, „Sargeția”, II, 2011, p. 489.

³ Despre Universitatea din Cluj în primii ani după Marele Război, vezi Vasile Pușcaș, *Proiecte de organizare a Universității din Cluj (1919)*, în vol. *Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice. Academicianului Ștefan Pascu*, ed. îngrijită de: Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1985, p. 296–313; *Universitatea din Cluj între 1919 și 1944*, în vol. *Istoria Universității „Babeș-Bolyai”*, coord. Ovidiu Ghitta, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2012, p. 127–156.

⁴ I. Lupaș, *Regele Ferdinand I – ctitor și binefăcător al instituțiilor cultural-științifice*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, p. 615–619.

⁵ Despre funcționarea Institutului de Istorie în primii ani după înființare, vezi Camil Mureșanu, *Dezvoltarea Institutului de istorie din Cluj în cei 75 de ani de la înființare*, în vol. *Institutul de Istorie Cluj-Napoca 1920–1995. Sărbătorirea împlinirii a 75 de ani de activitate*, Cluj-Napoca, 1995, p. 10–18.

⁶ Volumele intrate în fondul bibliotecii, în primele decenii, au provenit din donații făcute de instituții de cultură, de învățământ și cercetare din țară, precum Academia Română, Casa Școalelor, Societatea Regală Română de Geografie, Administrația Bisericii Ortodoxe Române, sau din donații particulare ale unor profesori și cercetători, aici remarcându-se Vintilă Brătianu ce a donat colecția cronicarilor bizantini, Vasile Bogrea, Gheorghe Sion, Ioan Lupaș, a cărui donație trece de 3.500 volume, și Valeriu Braniște ce a donat o valoroasă colecție de ziare vechi.

⁷ Fundația Miron Cristea a oferit circa 330.000 lei, Fundația profesor Ioan Lupaș: 286.000 lei.

După pierderea unei mari părți din teritoriul Transilvaniei, în favoarea Ungariei, la 30 august 1940, Institutul a funcționat în refugiu, la Sibiu⁸, de unde a revenit în 1945, la finalul războiului⁹. Strămutarea sibiană a fost dificilă, din cauza lipsei personalului ce implica acțiunea de transfer, întrucât peste jumătate din angajați erau concentrați. Printr-un efort considerabil, în mod fericit s-a reușit salvarea fondurilor bibliotecii, împreună cu parte din mobilier, fără să includem dulapurile din sala de lectură – păstrate și astăzi – care au rămas la Cluj din cauza dimensiunilor prea mari, ce ridicau dificultăți de transportare. Aceste dulapuri au adăpostit dubletele cărților și revistelor, rămase de asemenea în clădirea Institutului¹⁰. În refugiu sibian, activitatea bibliotecii și a bibliotecarilor a fost reglementată prin articolele 10 și 11 din „Regulamentul pentru aplicarea Legii nr. 82/din 30 noiembrie 1943, privitoare la organizarea și funcționarea Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din Cluj, cu sediul la Sibiu”¹¹.

Instituția a coagulat, încă de la întemeiere, un veritabil laborator de emulație științifică, cercetători și colaboratori care au fost personalități de seamă în domeniul istoriei și care prin activitatea depusă au trasat direcții noi de cercetare, au creat școli istoriografice și programe de cercetare pentru deceniile următoare¹².

În primii ani, Institutul a avut ca membri o autentică galerie de personalități științifice și universitare ale vremii¹³. În fruntea instituției s-au aflat directorii Alexandru Lapedatu și Ioan Lupaș, nume de referință în domeniul istoriei, cărora li s-au alăturat cercetătorii – asistenți și preparatori – Teodor Bodogae, Dimitrie Braharu, Natalia Braharu, Nicolae Buta, Ioachim Crăciun, Gheorghe Duzinchievici, Hortensia Georgescu, Ana Herția, Helmuth Klima, Rolf Kutschera, Ioan Moga, Alexandru

⁸ *Decret-Lege nr. 82 pentru organizarea și funcționarea Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din Cluj, cu sediul în Sibiu*, dat la București, 12 februarie 1943, publicat în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, p. 724. Vezi și Septimiu Martin, *Organizarea Institutului de Istorie Națională din Cluj-Sibiu în cel dintâi sfert de veac, 1920-1945*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, p. 715–718; Mihai Teodor Nicoară, *Universitatea „Regele Ferdinand I” în refugiu (1940–1945. Soluții ale ieșirii din criza universitară)*, „Caiete de antropologie istorică”, VIII, 2009, nr. 2 (15), p. 181–191.

⁹ Vasile Pușcaș, *Refugiul, reorganizarea și revenirea la Cluj a Universității „Regele Ferdinand I” (1940–1945)*, în vol. *Omagiu istoricului Ioan Scurtu*, coord. Horia Dumitrescu, Focșani, D.M. Press, 2000, p. 530–550; Mihai Teodor Nicoară, *Dificultățile revenirii la Cluj a Universității „Regele Ferdinand I” (1944–1945)*, „Caiete de antropologie istorică”, IX, 2010, nr. 1 (16), p. 193–201. Despre impactul pe care l-a avut actul de la 30 august 1940 asupra mediului universitar clujean, vezi Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, vol. II, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1980, p. 253–367.

¹⁰ „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, X, p. 715.

¹¹ *Ibidem*, p. 725–728.

¹² Ioachim Crăciun, *Activitatea științifică la Universitatea Regele Ferdinand I din Cluj în primul deceniu 1920–1930*, Cluj, Cartea Românească, 1935, cap. LXII, *Institutul de Istorie Națională*, p. 184–198; Idem, *Publicațiunile Institutului de Istorie Națională din Cluj-Sibiu și colaboratorii lor de la 1920–1945. Cu o bibliografie a publicațiunilor*, Sibiu – Cluj, Cartea Românească, 1945, 74 p.; I. Moga, *Contribuția membrilor Institutului de Istorie Națională la istoriografia română în primul sfert de veac (1920–1945)*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, p. 620–633; Pompiliu Teodor, *Rolul Institutului de Istorie din Cluj în dezvoltarea istoriografiei românești*, în vol. *Institutul de Istorie Cluj-Napoca 1920-1995. Sărbătorirea împlinirii a 75 de ani de activitate*, Cluj-Napoca, 1995, p. 19–31.

¹³ Vasile Pușcaș, *Idealul universitar clujean interbelic*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj Napoca”, XXVIII, 1987–1988, p. 407–438.

Neamțiu, Ștefan Pascu etc. Lista personalului s-a completat cu cei ce au ocupat funcția de secretar-bibliotecar: Olimpiu Boitoș, Constantin Cărlănescu, Aurel Decei, Ioan Flucuş, Septimiu Martin, Ontario Podea, Gheorghe Vinulescu. Între 1943-1945 în cadrul Institutului de Istorie Națională Cluj-Sibiu au funcționat ca șefi de lucrări Ștefan Pascu, Marina Lupaș-Vlasiu și David Prodan.

Relația dintre Universitate și lumea științifică a fost constant armonioasă¹⁴, astfel colectivele de cercetători din cadrul Institutului de Istorie Națională au avut o foarte bună colaborare cu profesorii de la catedrele de profil ce funcționau în Universitate¹⁵. Fructuoasa simbioză a celor două instituții, de cercetare științifică și învățământ superior, este ilustrată de studiile apărute în revistele Institutului, elaborate ce aparțin deopotrivă cercetătorilor și profesorilor, precum și de munca din colectivele de cercetare, oglindită în apariția colecțiilor ce vor consacra demersul științific. Este perioada în care văd lumina tiparului cărți, volume de documente, numeroase studii, ce focalizează epoca medievală din istoria Transilvaniei, relațiile dintre Țările Române sau istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania, subiecte puțin cunoscute, reunite în volume de referință, ce vor rămâne puncte de reper în domeniu¹⁶. Institutul a avut, în primele decenii de funcționare, un număr impresionant de colaboratori, peste 90 de profesori și cercetători, nume recunoscute în istoriografia românească sau tineri studiosi aflați la început de drum care vor da măsura valorii lor în anii următori¹⁷.

La 1 mai 1949, Institutul și-a schimbat denumirea în Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj al Academiei Române, acum survenind modificări și în componența colectivelor de cercetare, schema de personal fiind extinsă, prin includerea unor specialiști de istorie universală, est-europeană și studii clasice. Metamorfozele de pe scena politică vor perturba, în parte, direcțiile de cercetare, dar nu vor reuși să afecteze temele consacrate și nici criteriile de performanță. În pofida ingerințelor politice, din ce în ce mai presante, Institutul a căutat să mențină tradiția științifică inițială, așa cum a fost trasată la început de drum, continuându-se publicarea de cărți, studii, volume de documente, bibliografii etc.

Un reper pentru liniile de cercetare ce au existat în perioada interbelică în sectoarele de cercetare ale instituției este fondul de carte al Bibliotecii. Biblioteca¹⁸ se încadrează între acele instituții ale lecturii¹⁹, locul în care s-au conservat valori neprețuite, acesta fiind unul dintre rolurile tradiționale pe care le-a asumat, dar este și o

¹⁴ Ion Stoica, *Alma Mater Librorum*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1979, p. 13–16.

¹⁵ Vasile Pușcaș, *Universitatea din Cluj în serviciul națiunii (1919–1940), Cluj-Sibiu (1940–1944)*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol» Iași”, XXV, 1988, nr. 2, p. 129–138.

¹⁶ Vezi *Activitatea științifică a membrilor și colaboratorilor Institutului de Istorie Națională din Cluj*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, p. 644–706.

¹⁷ Între aceștia îi regăsim pe Gheorghe Bogdan-Duică, Vasile Bogrea, Teodor V. Păcățianu, Ștefan Bezdechi, Mihail Dan, Aurel Decei, Kurt Horedt, Sabin Manuilă, Ioan Mușlea, Virgil Șotropa, Sebastian Stanca, Virgil Vătășianu etc. Lista tuturor colaboratorilor a fost publicată de Ioachim Crăciun în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, p. 638–639.

¹⁸ Pentru sensul termenului de bibliotecă, vezi Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*, București, Edit. Enciclopedică, 2000, p. 6–7.

¹⁹ Noël Richter, *Cinq siècles de lecture populaire*, 1998, p. 36.

dovadă a puterii creatoare a ființei umane, o memorie a lumii și a sufletului, așa cum a definit-o, metaforic, Richard Figuiet²⁰. Biblioteca și fondul acesteia oglindesc – în parte – preocupările științifice dezvoltate de colectivul de cercetători, interesele de cercetare ale acestora, sursele pe care le consultau pentru redactarea lucrărilor științifice. Organizarea fondului bibliotecii a fost, de altfel, una dintre principalele preocupări a celor doi directori, profesorii Lupaș și Lapedatu. Încredințați că Biblioteca este o avere spirituală pentru orice instituție de cultură și educație, laboratorul unde se formează viitorii specialiști, se familiarizează cu tainele profesiei, direcțiunea Institutului a căutat să îmbogățească permanent fondul de carte. În scurt timp Biblioteca adăpostea pe rafturile sale valori neprețuite. Până la 1 septembrie 1922 se achiziționaseră un număr de 4.813 volume de carte și 718 reviste și ziare²¹. Patrimoniul livresc a sporit anual, așa încât până în 1945 biblioteca avea un fond de 17.915 volume de carte și 314 titluri de reviste, în aproximativ 1.520 volume²².

În încercarea de a restitui o parte a preocupărilor ce priveau dezvoltarea Bibliotecii în anii interbelici, ne vom concentra cercetarea pe cartea germană, procedând la o dublă radiografiere, atât a volumelor în limba germană, cât și a celor ce au ca subiect istoria, cultura și civilizația poporului german.

Sursa informațiilor pe baza cărora am înregistrat datele cercetării a fost una primară, respectiv registrul inventar al Bibliotecii Institutului de Istorie, cărțile cuprinse în fondul de istorie universală, alături de inventarul periodicelor.

Perioada pe care am focalizat demersul cercetării este cea cuprinsă între momentul întemeierii Bibliotecii, 1 februarie 1920, și 31 decembrie 1945, finalul Războiului Mondial și reîntoarcerea de la Sibiu a Institutului de Istorie.

În ceea ce privește **obiectul** cercetării, menționăm că volumele asupra cărora ne-am îndreptat atenția și pe care le-am avut în vedere se încadrează în două categorii. O primă grupă cuprinde cartea ce provine din spațiul teritorial cu limba oficială germană, anume statele Germania și Austria, în granițele în care au fost conturate după Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920, incluzând așadar totalitatea volumelor ce au avut ca loc de apariție aceste teritorii, indiferent de limba în care au fost scrise. A doua categorie investigată a avut în vedere criteriul lingvistic, așadar a cuprins operele în limbă germană, indiferent de locul lor de apariție, incluzând alte spații teritoriale decât cele două state germane amintite, anume țări europene sau de pe alte continente. Am inclus această clasă având convingerea că oferă un indiciu despre numărul lectorilor de limbă germană, pentru care s-a achiziționat cartea, cercetători, universitari, studenți, doctoranzi etc., interesați să parcurgă o lectură în această limbă, apelând la ediția originală, și nu la o variantă tradusă.

Aspectul cantitativ este, credem, relevant pentru acest studiu. Astfel, de la înființarea Bibliotecii până la 31 decembrie 1945 în fondul de istorie universală s-au

²⁰ *La Bibliothèque, miroir de l'âme, mémoire du monde*, coord. Richard Figuiet, Paris, Autrement, 1991, 251 p.

²¹ „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, I, 1921–1922, p. VIII.

²² I. Crăciun, *Publicațiile Institutului de Istorie Națională din Cluj-Sibiu și colaboratorii lor de la 1920–1945*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, X, 1945, p. 634.

consemnat 1.109 numere de inventar²³, cifră ce echivalează cu titlurile cărților. Ca atare, la fiecare număr de inventar a fost notat un singur titlu, chiar dacă acesta cuprindea mai multe volume, ceea ce duce la concluzia că numărul total al volumelor pe care le-am avut în vedere este mai mare. Datele concrete arată că din cele 1.109 titluri, 442 titluri, totalizând 556 volume, provin din spațiul german sau sunt scrise în limba germană. Acestea sunt operele pe care le-am avut în vedere în realizarea studiului de față. Numărul mare de volume în limba germană sau provenind din teritoriile unde se vorbea aceasta se explică prin legăturile tradiționale ale intelectualității ardelenice cu acest spațiu cultural, păstrate și după finalizarea războiului și spargerea marelui Imperiu dualist, în virtutea frecventării mediului educațional și științific german de către elitele transilvane, vreme de multe decenii²⁴. Această conexiune cultural-științifică s-a păstrat și în anii de după Primul Război Mondial, deși în deceniile interbelice în bibliotecile din România au intrat foarte multe cărți provenind din Franța ori din zona latinității, frecventate de către elitele românești de peste Carpați, legăturile cu mediul cultural francofon fiind consolidate pe baza relațiilor politice excelente pe care statul român le-a dezvoltat cu Franța după Marele Război. Volumul mare de carte germană apare și mai evident dacă procedăm la o comparație relevantă, privind numărul cărților ce au provenit din alte state. Așadar, în perioada menționată (1920–1945), din totalul de 1.109 titluri, din spațiul extragerman, cele mai multe volume provin din Franța – 331 cărți, majoritatea având ca loc de apariție Parisul, apoi Italia – 62 opere, Anglia – 21 titluri, Grecia – 21 cărți, Ungaria – 5, toate tipărite la Budapesta, S.U.A., cu loc de apariție orașul New York – 4, Slovacia – 3, Rusia – 2. Drept consecință, aproximativ 210 titluri sunt apărute în spațiul românesc.

O altă evaluare a vizat **numărul ediției** volumelor de carte, pornind de la ideea că acesta influențează prețul cărții, edițiile princeps fiind mai scumpe, de obicei, dar și de la realitatea că pentru o carte cu o tematică de interes puteau fi achiziționate mai multe ediții. Cele mai multe opere, dintre cele analizate în acest studiu, sunt la prima ediție, intrate în patrimoniul Bibliotecii la scurt timp de la editare, după cum relevă registrele. Volumele din care au fost achiziționate mai multe ediții aparțin în general lucrărilor de referință: istorii generale, dicționare, enciclopedii, atlase etc., sau sunt cărți ce tratează subiecte care se încadrează preocupărilor științifice, de actualitate imediată, de istorie recentă ce stârnesc interes în epocă, cum sunt cele referitoare la Primul Război Mondial, nu de mult încheiat. Câteva exemple ce susțin acest raționament sunt volumele *Istoria lumii*, cartea istoricului german Hans Helmolt, din care s-a achiziționat ediția a 24-a, apărută la Berlin în 1921, neprețuită, probabil donată²⁵; ediția a 8-a a istoriei lumii moderne, provenită de la Stuttgart, cu an de apariție 1920; la fel ediția a 8-a a cărții generalului Erich Ludendorff, *Amintiri din Primul Război Mondial*, Berlin, 1922²⁶. În

²³ Biblioteca Institutului de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca, Registrul Inventar al Fondului de Istorie Universală, p. 40. [infra: Bibl. Inv.].

²⁴ Stelian Mândruț, *Considerații privind relațiile internaționale interbelice ale Universității din Cluj*, „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, XXXV, 1996, p. 382–388.

²⁵ Bibl. Inv. 46, p. 2.

²⁶ Bibl. Inv. 112, p. 5.

general, însă, din tomurile ce sunt la ediții succesive, biblioteca are edițiile 2 și 3, în jur de 40 de volume, sub 10 titluri fiind edițiile cu numere mai mari, de la ediția a 5-a în sus (edițiile 5, 6 sau mai mari).

Un aspect pe care l-am socotit interesant în analiza realizată a fost **prețul**. Din cele 556 volume repertorizate, pentru 231 a fost înregistrată valoarea bănească, restul nu au fost prețuite. Considerăm că mare parte a volumelor pentru care a fost menționat prețul au fost achiziționate prin cumpărătură ori prin intermediul schimbului de publicații, în ambele cazuri valoarea financiară fiind obligatoriu cuprinsă în documentele însoțitoare ale cărților, ce trebuiau să cuprindă o rubricatură destinată prețului, așa încât aceasta să fie notată în inventar în concordanță cu actele. Trebuie însă să menționăm că documentele nu dezvăluie sursa de achiziție pentru niciunul din volumele prețuite, aceste tranzacții fiind cuprinse în evidențele contabile ale Universității, care a achitat valoarea cumpărăturii de carte.

În privința schimbului de publicații, acesta a fost mereu o componentă importantă a procurării cărților și revistelor, mai cu seamă în perioadele critice din punct de vedere financiar, când se micșorau drastic sau se sistau orice subvenții din partea statului pentru domeniul achizițiilor. De aceea, păstrarea unor permanente legături cu partenerii tradiționali de schimb, dar și stabilirea unor relații cu alte instituții similare erau benefice. Cartea provenită prin schimb putea să parvină pe două canale, unul intern, practicat între instituțiile de cultură, învățământ sau cercetare din țară sau prin schimb extern²⁷, în baza raporturilor pe care Biblioteca le avea cu instituții similare, din străinătate. Există și varianta, des uzitată, ca unele volume să fi fost aduse din deplasările în străinătate ale cercetătorilor și profesorilor Universității, ca intermediari care au facilitat astfel schimbul de publicații.

Din analiza concretă a volumelor se poate observa că majoritatea nu au prețul inscripționat pe copertă sau pe ultima pagină. Ca atare, pentru aceste volume prețul lipsește și din registrul inventar. În foarte puține cazuri, pentru volumele provenite din alte țări prețul este redat cu referire la moneda statului de proveniență, astfel că era necesară transformarea monetară, fapt ce presupunea avizul serviciului financiar al Universității, pentru o estimare corectă a valutei străine.

În privința volumelor care nu au fost consemnate cu prețul aferent, majoritatea fiind în această situație, putem concluziona că aceasta este o dovadă a faptului că volumele respective au fost donații, au intrat în bibliotecă fără acte însoțitoare și nu au fost achitate de către instituție. Donațiile pot proveni de la alte instituții sau de la persoane fizice. Numărul donațiilor alcătuiește mare parte a fondului bibliotecii din cel puțin două motive: financiar, pentru că banii destinați achizițiilor nu au fost suficienți, dar și datorită grijii și respectului cititorilor, care au donat Bibliotecii propriile volume sau au dăruit volume valoroase ale altor autori, pentru a înlesni accesul mai multor persoane la carte și a facilita circulația informațiilor. În această ultimă categorie se regăsesc și începuturile

²⁷ Despre schimbul extern de publicații ce funcționa în cadrul Bibliotecii Academiei Române la începutul secolului XX, vezi Alice Sterescu, *Relațiile externe ale Bibliotecii Academiei R.S.R.*, în vol. *Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cartea Centenarului*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1968, p. 250–252.

Bibliotecii Academiei Române, ale cărei baze s-au pus în vara anului 1867 prin donația făcută de episcopul de Buzău Dionisie Romano²⁸. În ceea ce privește sumele repartizate de la stat pentru achiziționarea cărților, acestea au variat în funcție de bugetul național. Astfel, în anul 1920, Consiliul Dirigent a pus la dispoziția Bibliotecii Universității clujene suma de 700.000 lei, sub denumirea de „fond românesc”, destinat cumpărării de carte românească. La această sumă guvernul Averescu a adăugat 300.000 lei în bugetul anului 1921–1922, în același scop²⁹.

Pentru relevanța aspectului privind estimarea financiară, vom reda o listă a prețurilor maxime și minime ale cărților analizate³⁰. La pragul superior, așadar cele mai scumpe volume, lista cuprinde următoarele titluri:

16.500 lei: A. Forcellini, *Totius latinitatis lexicon*, tom 1-6, Prato, 1858–1875, volume editate în Italia, dar intrate în bibliotecă printr-o donație din Germania³¹; 6.340 lei: o istorie a confederației helvetică, tipărită la Zürich, în 1942, achiziționată la 23 martie 1945³²; 6.000 lei: ediția a 3-a dintr-un atlas de istorie a evului mediu și a timpurilor moderne, apărut la Gotha în 1880³³; 5.580 lei: biografia cardinalului Basilio Bessarion, episcop romano-catolic, născut în Grecia în sec. XV și decedat în Italia, la Ravenna, în 1472. Cartea are două volume, tipărite la Paderborn, în 1923, respectiv 1927, și provine din Germania, conform observațiilor notate la inventarierea din 11 noiembrie 1943³⁴; 4.850 lei: ediția a 2-a a unui atlas enciclopedic în 4 volume, tipărit la Leipzig în 1941 și intrat în bibliotecă la 11 aprilie 1944³⁵; 4.000 lei: *Geschichte Schwedens, Bd. 1-7*, lucrare colectivă coordonată de E.G. Geÿer, F.F. Carlson, L. Stavenow, volumele fiind tipărite la Hamburg și Gotha, între 1834–1908³⁶; 3.960 lei: o biografie a împăratului Napoleon, tipărită la Zürich, inventariată la data de 2 mai 1944³⁷; 3.850 lei: o istorie a relațiilor franco-germane în evul mediu, anii 900–1270, volum tipărit la Leipzig, în 1943³⁸; 3.600 lei: o istorie a Rusiei, în trei volume, despre perioada țarului Nicolae I. Opurile au fost tipărite la Berlin, între 1908–1919, și au intrat în bibliotecă la 21 august 1943, cu notificarea că provin din Germania³⁹; 3.000 lei: o istorie a Imperiului Romano-German din sec. XVI, în timpul împăratului Carol Quintul (Carol

²⁸ Gabriel Ștrempel, *O instituție sacră: Biblioteca „Academica”*, VI, 1996, nr. 6–8, p. 18; Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*, București, Edit. Enciclopedică, 2000, p. 138–140.

²⁹ Eugen Barbul, *Biblioteca Universității Regele Ferdinand I. din Cluj*, Cluj, Tipografia Cartea Românească, 1935, p. 33–35.

³⁰ Pentru comparație, menționăm salariile directorilor de la Institut pentru câțiva ani din perioada interbelică, în conformitate cu statele de plată păstrate în Arhiva Universității „Babeș-Bolyai”: în ianuarie 1930: Ioan Lupaș 28.671 lei, Alex. Lapedatu 30.344 lei; aprilie 1935: Ioan Lupaș 24.350 lei, Alex. Lapedatu 24.350 lei; octombrie 1940: Ioan Lupaș 42.500 lei.

³¹ Bibl. Inv. 3, p. 1. Notat la Observații: din Germania. Data intrării: 3 mai 1943.

³² Bibl. Inv. 1090, p. 40.

³³ Bibl. Inv. 950, p. 33. Notat la Observații: din Germania. Data intrării: 17 iunie 1943.

³⁴ Bibl. Inv. 1038, p. 37.

³⁵ Bibl. Inv. 1081, p. 39.

³⁶ Bibl. Inv. 148, p. 6. Notat la Observații: din Germania. Data intrării: 3 mai 1943.

³⁷ Bibl. Inv. 1085, p. 39.

³⁸ Bibl. Inv. 1107, p. 40. Volumul a intrat în bibliotecă la data de 4 septembrie 1945.

³⁹ Bibl. Inv. 975, p. 34.

V), tipărită la Leipzig în 1930⁴⁰; la același preț a fost achiziționată o carte ce tratează istoria comunităților germane din sud-estul Europei, volum apărut la München și provenit din Germania, înscris la data de intrare de 11 noiembrie 1943⁴¹; 2.250 lei: un volum tipărit la Potsdam, în 1931, ce face o radiografie a castelelor europene ca centre de putere, ca simbol al elitelor occidentale, nuclee de decizie ce au influențat istoria continentului⁴²; 2.000 lei: volumele lui Adolf Bachmann, *Geschichte Böhmens*, Bd. 1-2, Gotha, 1899–1905⁴³.

Observăm, așadar, că cele mai mari prețuri nu au fost plătite pentru cele mai vechi volume, cum ar fi cartea de patrimoniu. Dimpotrivă, mare parte a volumelor scumpe sunt de dată recentă, tipărite în primele decenii ale secolului, deci nu mai vechi de 30 de ani, cu cele trei excepții: lexiconul latin din anii 1858-1875, atlasul evului mediu din 1880 și istoria Suediei, caz în care primele volume – din seria celor 7 – au fost tipărite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cauza poate să fie conjunctura în care au fost achiziționate, condițiile grafice, de tipărire, care au ridicat prețul final, modalitatea de transmitere a volumelor, impusă de instituția expeditoare, în cazul în care aceasta a existat etc.

La extremitatea opusă a listei, având valoarea minimă, se încadrează câteva volume: cel mai mic preț a fost 32 lei, cu care s-a achitat o istorie economică, editată la Leipzig, 1934 și intrată la data de 8 iulie 1943⁴⁴; la acest op se adaugă alte 3 cărți, pentru care s-a achitat suma de 75 lei bucata: cartea lui Othmar Spann, despre sociologia și psihologia războiului, Berlin, 1913, provenită donație din Germania, intrată în bibliotecă în 18 mai 1943⁴⁵; Germania și Europa în Evul Mediu, de la Erlangen, în 1929⁴⁶; un volum despre dreptul la autodeterminare și principiul naționalităților, apărut la Erlangen, în 1930⁴⁷.

Situația globală a prețurilor relevă următoarea situație. Prețurile minimale, până la 100 lei, alcătuiesc o listă de 16 volume. Cele mai multe cărți se încadrează însă în sume de categorie medie, după cum urmează: între 101–500 lei 102 volume, între 501–1.000 lei 78 volume, în timp ce 17 volume au fost valorizate cu sume cuprinse între 1.001 și 1.500 lei. La nivelul financiar superior sunt incluse nouă volume, estimate la sume ce variază între 1.501 și 2.000 lei. Acestea li se adaugă eșalonul maximal, cele mai scumpe tipăriri, cu sume ce depășesc 2.000 lei, menționate anterior.

Harta atestând **orașele** de editare a cărților indică legăturile pe care cercetătorii și universitarii clujeni le aveau cu centrele de cultură germane. O primă observație legată de locul de apariție a cărților este aceea că, din totalul volumelor verificate, peste 20 nu au menționat orașul de apariție, acest lucru fiind notificat în registru sub forma /sine

⁴⁰ Bibl. Inv. 980, p. 34. Volumul provine din Germania, iar data de intrare este 21 august 1943.

⁴¹ Bibl. Inv. 1029, p. 36.

⁴² Bibl. Inv. 993, p. 35.

⁴³ Bibl. Inv. 60, p. 3. Notat la Observații: din Germania. Data intrării: 3 mai 1943.

⁴⁴ Bibl. Inv. 951, p. 33.

⁴⁵ Bibl. Inv. 273, p. 10.

⁴⁶ Bibl. Inv. 938, p. 33. Notat la Observații: din Germania. Data intrării: 17 iunie 1943.

⁴⁷ Bibl. Inv. 937, p. 33. Notat la Observații: din Germania. Data intrării: 17 iunie 1943.

loco/ sau /f.l./). Cele mai multe volume editate între granițele statului german, trasate de Conferința Păcii, provin din Berlin 110 cărți, Leipzig 98 cărți, München 41 cărți, Tübingen 24 cărți, Stuttgart 20 cărți, Heidelberg și Frankfurt câte 7 opere, Hamburg și Freiburg câte 6 din fiecare oraș, Göttingen 4, Regensburg 3 cărți.

Între cărțile istoricilor români apărute în spațiul german merită amintită cartea lui Francisc Pall despre Skanderbeg (1405-1468), eroul național al Albaniei, apărută la Leipzig în 1942, care a intrat în bibliotecă în anul următor, 1943.

Pe lângă centrele editoriale consacrate, mari orașe ale Germaniei, au intrat și cărți apărute în orașe mici, localități mai puțin cunoscute, din care a parvenit un singur volum, în întreaga perioadă analizată. Așa a fost cazul opului despre răscoala generalului bizantin Leo Tornikios din 1047, care are ca loc de apariție orașul Plauen⁴⁸, sau dicționarul *Kurzes Handwörterbuch des Kirchenlateins*, semnat de Joseph Schmid, editat în 1940 în orașul Limburg an der Lahn, din landul Hessa⁴⁹.

Acestor localități germane li se adaugă centre tipografice europene, inclusiv românești, de unde s-au inventariat câteva zeci de titluri în limba germană. Între acestea se remarcă Viena și Parisul, de unde au fost achiziționate cele mai multe volume, urmate, la distanță, de orașul austriac Graz, apoi Pesta – unde a apărut *Umblick auf einer Reise von Constantinopel nach Brussa und dem Olympos*, cu an de apariție 1818⁵⁰, avându-l ca autor pe istoricul austriac Joseph von Hammer-Purgstall, născut la Graz și decedat la Viena în 1856. De la Roma au intrat volume ce au date recente de apariție, între anii 1911 și 1934, care au ca tematică istoria armenilor și istoria bisericii romano-catolice și a papalității. În categoria noutăților se încadrează și cartea germană tipărită la Bratislava, de unde au provenit cărți apărute între anii 1941 și 1943, toate intrate în bibliotecă în anul 1944, având ca tematică istoria și cultura slovacă. Un număr mic de volume au ca localitate de apariție orașele elvețiene Zürich, Basel, Innsbruck, Breslau.

Din spațiul românesc au intrat puține volume în limba germană. Este vorba despre două dicționare, român-german și german-român, apărute la Craiova în 1922⁵¹, apoi ediția germană a istoriei Transilvaniei apărută la București în 1943⁵², înregistrată ca donație din partea Institutului de Istorie Națională din București, și volumul lui Kurt Horedt despre o inscripție latină din Transilvania, apărut la Sibiu⁵³.

Perioada tipării volumelor analizate este extinsă pe durata a patru secole, așa încât cel dintâi volum supus atenției a apărut în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Nu este însă singura achiziție ce se încadrează în categoria cărții de patrimoniu. Lista cuprinde mai multe titluri apărute înainte de 1850, încadrate categoriei menționate, după cum urmează: Augustus Thuani, *Historiarum sui temporis 1543-1607*, tom 1-3, Frankfurt, 1625⁵⁴; *Herr von Burigny, o istorie politică a Constantinopolului*, apărută la

⁴⁸ Bibl. Inv. 918, p. 32.

⁴⁹ Bibl. Inv. 1031, p. 36.

⁵⁰ Bibl. Inv. 488, p. 17.

⁵¹ Bibl. Inv. 77; Bibl. Inv. 69, p. 3.

⁵² Bibl. Inv. 1028, p. 36.

⁵³ Kurt Horedt, *Eine lateinische Inschrift des IV. Jahrhunderts aus Siebenbürgen*, Sibiu, 1941; Bibl. Inv. 572, p. 20.

⁵⁴ Bibl. Inv. 2, p. 1.

*Hamburg, în 1754*⁵⁵; două volume semnate de Johann Gatterer, despre arta diplomației și practica diplomației, ambele apărute la Göttingen, în 1798, respectiv 1799, intrate în bibliotecă în septembrie 1945, fiecare dintre cărți fiind valorizată la 1.000 lei⁵⁶. Din prima jumătate a secolului al XIX-lea au intrat în bibliotecă 10 titluri, în 13 volume: Xavier Scrofani, *Reise in Griechenland*, Leipzig, 1801; Alexandridos Demetrius, cu o istoria Greciei, apărută la Viena în 1806; Athanasios Stageiritos, cu 3 tomuri de istorie universală, care au ca an de apariție 1812, provenind de la Viena; cartea baronului Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, despre călătoria la Constantinopol, volum apărut în 1818; Franz von Heidemann, cu volumul tipărit în orașul german Ilmenau, în 1824, despre pictura greacă; o istorie a Bizanțului, apărută la München în 1827; Lüdemann Wilhelm cu istoria Greciei și a Turciei, apărută la Dresda în 1827; *De l'état actuel de la Grece*, cele 2 volume ale savantului german Frédéric Thiersch, tipărite la Leipzig în 1833; un volum de descrieri de călătorii din primii ani ai secolului al XIX-lea, carte editată la Stuttgart, în 1835; tomul 2 din opul *Geheime Denkwürdigkeiten über Russland*, tipărit în orașul german Konstanz, la 1844.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, volume tipărite între anii 1850-1900, în bibliotecă au intrat 73 opere în limba germană având ca subiect istoria, cultura și civilizația statelor germane. Cele mai multe cărți datează însă din secolul XX, așadar volume recente, publicate în acei ani. Un calcul pentru decadele primei jumătăți a secolului trecut reliefează următoarea situație: din primul deceniu există 41 volume, 83 de cărți au fost editate între 1911–1920, 154 volume au ca ani de apariție perioada 1921–1930, 136 de volume au fost inventariate pentru perioada 1931–1940, iar pentru cei din urmă ani pe care i-am avut în vedere, anii 1941–1945, există 48 titluri.

Majoritatea covârșitoare a cărților sunt unicate, titluri intrate într-un singur exemplar; avem doar două excepții, volume care au fost achiziționate în mai multe exemplare. Este vorba despre biografia lui Marsilius din Padova, savant italian, care a murit la München în 1342, carte aflată în 12 exemplare și care a fost tipărită în 1914; la aceasta se adaugă un volum de documente latine pentru istoria medie, cu an de apariție 1915, din care s-au achiziționat 10 exemplare. Menționăm că ambele cărți au apărut la Leipzig.

Registrul inventar oferă puține informații cu privire la momentul achiziției cărților, așa încât, din sursele parcimonioase, constatăm că majoritatea volumelor nu au notificată **data de intrare**, nici locul de proveniență. Excepție fac doar câteva inventare, pe care le vom detalia mai jos. De asemenea constatăm că volumele pentru care s-a înregistrat data achiziției se încadrează în câteva părți distincte, notate ca atare în documente. Pentru anul 1943, la câteva dintre achiziții, formate din loturi de peste 20 de volume, se specifică locul de proveniență sub forma „din Germania”.

Tabloul achizițiilor dateate se prezintă astfel. În anul 1941 au fost înregistrate 6 volume, pentru care apare menționat doar anul, fără originea sursei. Aceași lipsă de informații privind expeditorul/donatorul cărților reappare și în 1942, an în care se menționează 9 date în inventar: 16 februarie (6 volume), 11 martie (1 volum), 6 mai

⁵⁵ Bibl. Inv. 707, p. 25.

⁵⁶ Bibl. Inv. 1104, 1105, p. 40.

(1 volum), 1 iulie (3 volume), 9 septembrie (3 volume), 11 septembrie (13 volume), 19 octombrie (3 volume), 18 noiembrie (15 volume), în timp ce pentru alte 8 volume a fost înregistrat doar anul, fără data exactă. Anul 1943, cum am semnalat, este singurul an în care volumele date la achiziționare au menționat notificarea „din Germania”, la rubrica observațiilor, așadar cunoaștem sursa de proveniență. În acest an avem cele mai multe serii de achiziții date, 11 la număr, din 4 februarie, 3 mai, 5 mai, 18 mai, 4 iunie, 17 iunie, 8 iulie, 21 august, 20 septembrie, 1 octombrie, 9 noiembrie. Există însă și alte 3 intrări calendaristice – 15 februarie, 15 iunie, 8 iulie, care nu au indicat locul de origine, în fiecare dintre cazuri fiind vorba de câte 1 volum, foarte probabil acestea fiind donații⁵⁷. Posibile donații sunt și intrările date în anii 1944 și 1945. Pentru 1944 sunt notate inventarele din 20 ianuarie, 15 februarie, 11 aprilie și 2 mai, iar în cel din urmă an cercetat apar datele 23 mai și 4 septembrie. În fiecare dintre cazurile din acești ultimi doi ani au fost înregistrate una sau două cărți, fără informații privind proveniența sau modul de achiziție. Urmare a celor menționate, constatările ce se impun reliefează că înscrierea exactă a datei calendaristice s-a făcut doar în deceniul cinci al secolului trecut, pentru primele două decenii după înființarea bibliotecii acestea lipsind din inventare. Cu excepția anului 1943, unde registrul lămurește originea volumelor, provenind din Germania, în toate celelalte situații aceste informații lipsesc.

O analiză interesantă este legată de **tematica** volumelor, ceea ce oferă un indiciu privind interesul lectorilor pentru anumite subiecte. În majoritatea covârșitoare a cazurilor întâlnim domeniile majore, încadrabile generic istoriei, culturii și civilizației, configurate într-o arie extinsă, extrem de bogată, cu diviziuni și subdiviziuni adiacente. Ansamblul tematic este astfel întregit de domenii precum paleografia, demografia, teologia, istoria economică, sociologia, istoria militară, biografii, corespondență, artă etc.

Un număr semnificativ de lucrări se încadrează domeniului foarte util și frecventat, de altfel, al referințelor; sunt lucrări generale, consultate foarte des, care comprimă informații importante și utile. Sunt incluse aici dicționare, enciclopedii, atlase, glosare, compendii. O altă categorie consistentă include segmentul istoriei naționale, unde se încadrează lucrări despre istoria statelor de pe continentul european, desigur cele mai multe din arealul german, urmate apoi de marile state europene Franța, Anglia, Rusia, istorii ale Italiei, și într-un număr mult mai mic, ale statelor balcanice, ale celor din nordul continentului sau ale spațiului extraeuropean.

Bine reprezentate sunt și alte două categorii de referință. Cea dintâi cuprinde istoria Primului Război Mondial, cu lucrări despre istoria politică a acelor ani, istorie militară, corespondență din vremea războiului, personalități politice și militare, urmările conflagrației pe harta europeană și modul în care acestea au marcat destinul popoarelor continentului, istoria relațiilor internaționale din perioada antebelică până la a doua conflagrație mondială.

⁵⁷ *Între știință și politică. Fritz Valjavec și corespondenții săi români (1935-1944). Zwischen Wissenschaft und Politik. Fritz Valjavec's Briefwechsel mit Rumänischen Gelehrten (1935-1944)*, ed. Stelian Măndruț, Rudolf Gräf, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2010, p. 47–88, 179–183, 199–201, 217–220.

Un alt domeniu bine reprezentat este istoria Bisericii Romano-Catolice, cu volume referitoare la istoria generală a bisericii occidentale, istoria papalității, a diferitelor ordine monahale, istoria bisericească a popoarelor catolice din Europa. Fondul cercetat cuprinde multe biografii, predominând cele ale personalităților politice, monarhi și oameni de stat, comandanți militari, figuri reprezentative din domeniul ecleziastic, cultural, științific. Notăm, într-o semnificativă exemplificare, cărțile despre împăratul Constantin cel Mare, Carol cel Mare, Maria Tereza, Iosif al II-lea, prințul Eugen de Savoia, Napoleon, Ludovic XVI, regele Franței, Ecaterina cea Mare a Rusiei, țarul Nicolae I, Carol al XII, rege al Suediei, Filip al II-lea al Spaniei, mai mulți regi ai Angliei, împărați ai Bizanțului, George Washington, contele italian Cavour, revoluționarul francez Robespierre, Giuseppe Garibaldi, Metternich, Bismarck, Richelieu, savantul Johann Kepler, teologii Reformei religioase-protestante Martin Luther și Jean Calvin, călugării dominicani Savonarola și Toma de Aquino, ministrul de externe al Austro-Ungariei în perioada Primul Război Mondial, Ottokar Czernin, care a fost ambasadorul Austro-Ungariei la București între 1913-1916. Merită menționată, de asemenea, corespondența și memoriile câtorva mareșali germani din Primul Război Mondial: feldmareșalul german von Mackensen, cel care a condus campania militară din Bulgaria, feldmareșalul Conrad von Hötzendorf, amiralul Alfred von Tirpitz, comandant al marinei Militare Germane între 1914–1916.

Un număr mai puțin semnificativ de volume, dar prezent prin câteva zeci de titluri, se încadrează unor domenii precum istorie economică, istoria științei, istoria relațiilor internaționale, istoriografie, istoria lumii antice și a civilizațiilor acesteia, marile descoperiri geografice, istoria culturii și civilizației europene, istoria artei, istoria învățământului, descrieri de călătorii, corespondență.

Observăm așadar că sunt prezente, chiar dacă în măsură inegală, toate domeniile de interes pentru o cercetare științifică temeinică, pluridisciplinară, teme conexe istoriei, care întregesc imaginea asupra evenimentului istoric, înlesnesc desfășurarea muncii de cercetare, capacitatea de sinteză și facilitează accesul la istoriografia europeană a acelor ani.

O ultimă categorie pe care o supunem atenției este cea a **revistelor**. Registrul inventar al periodicelor menționează ca date de intrare a celor dintâi reviste perioada 1 ianuarie 1943 – 31 decembrie 1948. Așadar, analiza pe care am făcut-o s-a derulat pentru acest interval de timp. În acești 6 ani, în bibliotecă au intrat 73 titluri reviste, din care 7 titluri provin din Germania. Le enumerăm în ordinea cronologică a anilor achiziționați, care se regăsesc în fondul bibliotecii, menționând și orașul de apariție: „Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes”, 1837 Göttingen; „Allgemeine Zeitschrift für Geschichte”, 1846, 1848 Berlin; „Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte”, 1884-1885 Weimar; „Jahresberichte der Geschichtswissenschaft”, 1902–1913 Berlin; „Historische Vierteljahrschrift”, 1908–1916 Leipzig; „Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte”, 1911–1914 Berlin; „Geist der Zeit”, 1941 Berlin. Ca atare, patru dintre reviste sunt apărute la Berlin, la care se adaugă câte un singur titlu publicat la Göttingen, Weimar și Leipzig.

Se remarcă jurnalul fundației Savigny, așezământ ce poartă numele reputatului jurist german Friedrich Carl von Savigny (1779–1861), care face parte din școala

juridică germană fondată de Gustav Hugo. Savigny s-a remarcat în domeniu cu o lucrare despre dreptul de posesiune, considerată de mulți juriști o capodoperă în materie.

Pentru comparație, menționăm și celelalte țări din care au provenit revistele intrate în bibliotecă în această perioadă: 14 din Franța, 7 editate în Italia, 3 publicații din Anglia, restul titlurilor fiind intrări singulare, provenind din alte state europene.

Raportarea la contextul politic de la mijlocul secolului trecut deschide o problematică asupra căreia stăruim în cele ce urmează, respectiv aspectele privind aplicarea **cenzurii** și modul în care acest demers s-a concretizat în Biblioteca de Istorie. Apărută din timpurile străvechi, în societățile antice, desigur fără a fi denumită cu termenul folosit în timpurile moderne⁵⁸, cenzura a fost prezentă și în templul cărților – biblioteca⁵⁹. În Europa, primul document ilustrativ despre care există informații în acest sens este actul semnat de papa Gelasius I (pontificat 492–496), un decret ce cuprinde o listă de titluri a căror lectură era interzisă⁶⁰, întrucât nu se armonizau cu preceptele bisericii romano-catolice. După apariția Reformei, Biserica Romei va perfecționa și extinde sistemul cenzurii, în mod riguros, fenomen ce se va perpetua secole la rând, până în 1966, când papa Paul VI va renunța la lista lucrărilor interzise, ce cuprindea până la acel moment peste 5.000 de titluri⁶¹.

La Biblioteca Institutului de Istorie, pentru cărțile pe care le-am supus atenției în acest studiu, situația este asemănătoare cu ceea ce s-a întâmplat și în alte biblioteci din mediul universitar și academic în anii de după sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial⁶², când s-a recurs la măsuri extreme, ce sunt în conexiune cu metamorfozele ce se petrec la nivelul politicului. Avem de a face cu orientarea generală impusă de politica pe plan cultural, inclusiv în domeniul politicii de carte, din întregul bloc est european, unde liniile directe au fost trasate riguros de noua putere politică, acaparată de regimurile de extremă stânga.

Practica epurării, a distrugerii cărților indezirabile, socotite periculoase, a debutat după 1945⁶³ și se va prelungi în deceniul următor, urmare a modificării situației politice. Se perfecționează acum, și se pune în aplicare, un sistem de supraveghere a lecturii și de

⁵⁸ Marian Petcu, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*, Iași, Edit. Polirom, 1999, p. 11.

⁵⁹ Silviu Sana, *Carte, cenzură și biblioteci în nord-vestul României. Studii privind istoria cărții vechi și a bibliotecilor*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2013, p. 9–18.

⁶⁰ Virgil Cândea, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, București, Edit. Enciclopedică, 2000, p. VII.

⁶¹ Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova, Edit. Aius, 2000, p. 16.

⁶² George Corbu, Constantin Mătușoiu, Mihaela Helene Dinu, *Istoria bibliotecilor din România. Studii și cercetări*, vol. I, București, Edit. Biblioteca Pedagogică Națională „I.C. Petrescu”, 2003, p. 97–109; Ștefan Király, *Fonduri secrete sau fonduri interzise? (Schiță istorică despre fondurile secrete de bibliotecă din România)*, „Philobiblon”, I, 1995, nr. 1, p. 47–55; Traian Brad, *Lectura și biblioteca publică la Cluj*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001, p. 60–63; George Corbu, Constantin Mătușoiu, *Cenzura în bibliotecile românești până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial* (I, II), „Biblioteca. Revistă de bibliologie și știința informării”, XII, 2001, nr. 7, p. 217–219; nr. 8–9, p. 270–272.

⁶³ Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, București, Edit. Cartea Românească, 2014, p. 6–9.

redirecționare a acestora spre noua tematică agreată de regimul totalitar. Metoda devine normă în toate bibliotecile din țară, cu impact puternic asupra domeniului cercetării⁶⁴.

La 2 mai 1945, aplicând prevederile din articolul 16 al Convenției de Armistițiu, regele Mihai a semnat Decretul lege nr. 1488⁶⁵ prin care se dispunea retragerea din circuitul public a unor cărți, reviste, filme, discuri, medalii și insigne, reproduceri după opere grafice și plastice. Pentru îndeplinirea dispozițiilor stabilite s-a înființat o comisie care trebuia să întocmească lista publicațiilor ce se încadrau noii legislații. Este vorba despre tipărituri apărute în intervalul 1 ianuarie 1917 – 23 august 1944 care elogiail doctrine hitleriste, fasciste, legionare, rasiste sau orice operă ce nu era în consonanță cu principiile Națiunilor Unite⁶⁶. Tratatul de pace de la Paris, din februarie 1947, și constituția din 1948 reiau aceste prevederi privind cenzura publicațiilor catalogate ca fiind periculoase și nocive⁶⁷.

În primii ani de după finalizarea celei de-a doua conflagrații mondiale, ideologia politică a Europei a fost marcată de tendințele antifasciste și antihitleriste, care s-au extins în toate segmentele societății, inclusiv la nivelul politicilor culturale, impregnate de aceste curente de gândire. În Europa de est marota antifascismului este dublată, crescendo, de apariția primelor discursuri pro-sovietizante, accentuate în România după 6 martie 1945. Directivele precise și viitoarea orientare culturală au survenit curând de la Gheorghe Gheorghiu Dej, în noiembrie 1946 liderul comunist pledând impetuos pentru revalorizarea moștenirii culturale și abandonarea liniei tradiționale a valorilor cultural-științifice de până la acel moment⁶⁸.

De aceea, nu este surprinzător să constatăm că și în Biblioteca Institutului de Istorie au fost cărți distruse din ordinul puterii politice a momentului. Din punct de vedere cronologic, finalul perioadei pentru care am derulat cercetarea explică aceste metode, având în vedere că discutăm despre deceniul în care România intră în epoca neagră a totalitarismului, abandonând pentru aproape jumătate de secol toate reperatele democrației, libertății de gândire și exprimare. Cărțile socotite periculoase, blamate de nou instalatele structuri politice, au fost distruse și radiate din Inventarul Bibliotecii. A rămas în locul acelor titluri doar mențiunea dispariției, notată la rubricatura observațiilor. Actul prin care se transmite dispoziția de distrugere a volumelor este menționat în registre, *Ordinul Rectoratului nr. 581/1945*, împreună cu notificarea Procesului verbal nr. 42/1945, datat la Sibiu în 20 martie 1945, semnat de bibliotecar Aurelia Domșa, care

⁶⁴ Despre cărțile interzise din Biblioteca Centrală Universitară Cluj, vezi Lidia Gross, *Istoria interzisă*, „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, XXXIV, 1995, p. 69–72.

⁶⁵ Decretul regal a fost publicat în Monitorul Oficial, P. I, nr. 102, din 4 mai 1945, p. 15–16. Vezi și Ionuț Costea, István Király, Doru Radosav, *Fond Secret. Fond „S” special. Contribuții la istoria fondurilor secrete de bibliotecă din România. Studiu de caz Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1995, p. 72–73.

⁶⁶ Doru Radosav, *Constituirea fondului „S”. Repere cronologice și metodologice*, în Ionuț Costea, István Király, Doru Radosav, *Fond Secret. Fond „S” special ...*, p. 67.

⁶⁷ Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă*, Craiova, Edit. AIUS, 2000, p. 65.

⁶⁸ Marin Nițescu, *Sub zodia proletcultismului. O carte cu domiciliul forțat. Dialectica puterii. Eseu politicologic*, ed. M. Ciurdariu, București, Edit. Humanitas, 1995, p. 52.

cuprinde lista volumelor în cauză. Data este concludentă, *Ordinul* fiind emis la câteva zile de la instalarea guvernului Petru Groza, impus de Uniunea Sovietică. Sunt supuse acestui *Ordin* 17 volume în limba germană sau despre istoria Germaniei, care se vor radia din inventar și vor dispărea de pe rafturile bibliotecii⁶⁹. Pentru toate aceste volume registrul inventar oferă date trunchiate, astfel încât lipsesc una sau mai multe mențiuni, legate de numele autorului, localitate, anul de apariție sau prețul tipăriturii, singura precizare completă fiind titlul cărții. Lista cărților dispărute, urmare a ordinelor oficiale, cuprinde următoarele titluri:

- Discursul rostit la 28 Aprilie 1943 de Adolf Hitler în Reichstag*, f.l., 1939
Discursul Führerului Adolf Hitler în Reichstag la 11 Dec. 1941, f.l., 1941
Rede des Führers Adolf Hitler vor dem Reichstag am 11.XII.1941, f.l., 1941
Rede des Reichministers des Auswärtigen von Ribbentrop am 26 XI.1941, f.l., 1941
*Cuvântarea lui Adolf Hitler*⁷⁰, București, 1942
Der Pakt gegen Europa, f.l., 1942
Discursul ministrului de externe al Reichului Dl. von Ribbentrop, f.l., 1942
Manifestul Führerului către națiunea germană, f.l., 1942
Weltmächte am Pazifik, Berlin, 1942
Bolschewistische Kulturpolitik, Teil 1-2, f.l., f.a.
Das Justizwesen der U.D.S.S.R., f.l., f.a.
Die Agrarpolitik der Sowjetunion, f.l., f.a.
Die Kirchenpolitik des Bolschewismus, f.l., f.a.
Die Sowjetunion und die baltischen Staaten, f.l., f.a.
Die Sowjetrussische Wirtschafts und Sozialpolitik, f.l., f.a.
Hans Karl von Freiherr⁷¹, *Eroi deșertului. Lupta din Africa de Nord*, f.l., f.a.
Smithson, *Weimar în viața spirituală europeană*, f.l., f.a.

Analizând borderoul de radiere se impun câteva observații. Cea dintâi se referă la lipsa informațiilor complete pentru volumele în cauză, astfel că niciun a dintre cărți nu conține toate datele, notificarea autorului, anului și localității de apariție. Pentru 10 volume registrul inventar specifică data achiziției, astfel încât constatăm că volumele

⁶⁹ La aceste volume se adaugă alte câteva titluri pentru care se face mențiunea: „Epurat 1945” și care au avut ca subiect istoria Basarabiei, cultura românească în Basarabia, istoria Ucrainei sau istoria politică a României din anii celui de Al Doilea Război Mondial, cum a fost cartea lui Mihai Antonescu, *Doi ani de guvernare*, editată în 1942 și intrată în același an în bibliotecă, prin donație; Mihai Antonescu a fost, de altfel, cuprins în prima listă a autorilor indezirabili ai noului regim, alături de Ion Antonescu, Corneliu Zelea Codreanu, A.C. Cuza, Nichifor Crainic, Iuliu Maniu, Horia Sima, Alex. Vaida Voevod și alții.

⁷⁰ Este posibil ca titlul cărții să fie mai cuprinzător, conținând ocazia cu care a fost rostit discursul, dar registrul specifică doar aceste mențiuni.

⁷¹ Hans Karl von Freiherr (1892–1955), general german care a comandat Divizia 15 Panzer din Africa Korps, în Al Doilea Război Mondial. Deși registrul nu menționează detalii, știm că ediția a apărut la Berlin, în 1943, subiectul fiind Campania din Africa în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, iar cuvântul înainte a fost semnat de generalul Erwin Rommel, poreclit și „vulpea deșertului”.

în cauză au fost inventariate în anii 1941 și 1942. Ca atare, cele mai multe volume au intrat în bibliotecă la timp foarte scurt după apariția lor în circuitul livresc, în unele cazuri 1-2 luni de la evenimentul descris în carte și inventarierea acesteia în fondul bibliotecii. O informație unanim prezentă este modalitatea de achiziție a cărților, aceasta fiind donația, fără a se indica însă donatorul. Este însă foarte probabil ca sursa să fie oficială, instituții ale statului, ca o cale de propagandă, având în vedere contextul politic al momentului și afilierea țării la Axa patronată de Germania nazistă. Volumele în limba română sunt, cu siguranță, apărute în țară, posibil la București, fiind traduceri oficiale care au circulat în acei ani, dar informația nu apare notată.

Mesajul cărților distruse este foarte precis, circumscris istoriei Germaniei naziste și a liderilor acesteia, incluzând discursuri oficiale rostite cu anumite ocazii, la care se adaugă și câteva volume referitoare la istoria U.R.S.S., a cărei abordare nu mai era de actualitate în noua eră în care România a intrat la finalul războiului, când liderii politici trasează indicații clare, impunând o așa-numită „literatură de partid”⁷².

Situația pe care o întâlnim în cazul volumelor de carte se regăsește și la reviste, unde a funcționat același regim de cenzurare. Din cele 7 titluri germane un singur periodic a intrat sub efectul cenzurii. Este vorba despre „Geist der Zeit”, publicație de propagandă politică de nuanță fascistă, apărută la Berlin în 1941, pentru care s-a dispus radierea din inventar. Actul prin care se dispune distrugerea revistei este același *Ordin al Rectoratului nr. 581/1945*, în urma căruia revista s-a restras din inventar prin Procesul Verbal nr. 42/1945⁷³.

Studiul de caz realizat pentru Biblioteca Institutului de Istorie „George Barițiu” între cele două războaie mondiale, cu țintă asupra cărților în limbă germană, de istoria și cultura națiunii germane, solicită scurte **concluzii**. Apariția Institutului de Istorie clujean este legată de inaugurarea învățământului superior în limba română, în contextul ce a urmat Marii Uniri din 1918, binevenita inițiativă aparținând Casei Regale, în urma subvenției oferite de regele Ferdinand I. Până la deschiderea oficială în noul spațiu, din 1937, au trecut aproape două decenii în care instituția a funcționat în condiții de relativ provizorat, ceea ce nu a împietat asupra activității de cercetare și nici asupra dezvoltării colecțiilor bibliotecii. De altfel, încă de la întemeiere, biblioteca a fost una din principalele griji ale directorilor Lupaș și Lapedatu, conștienți de importanța acesteia în travaliul corpului academic și științific. Rezultatul acestei strategii se remarcă în foarte scurt timp prin sporirea permanentă și consistentă a fondurilor de carte și revistă, cartea de limbă germană și cea referitoare la istoria acestei națiuni ocupând un însemnat loc, din punct de vedere calitativ și cantitativ, pe care studiul de față și-a propus să-l scoată în evidență.

În cei 25 de ani pe care i-am analizat, volumele supuse atenției au reprezentat aproape 40% din totalul fondului, fapt ce indică, indubitabil, interesul pentru această nișă editorială. Datele cărților sunt în multe cazuri incomplete, cel mai adesea

⁷² Marie Kuhlmann, Nelly Kuntzman, Helene Bellour, *Cenzura și bibliotecile în secolul XX*, traducere de George Bogdan Țăra, Timișoara, Edit. Amarcord, 1999, p. 44.

⁷³ Bibl. Inv. 13, p. 264.

constatându-se lipsa valorii financiare, precum și modalitatea de achiziție. Palierul temporal acoperit de tomurile examinate este unul larg, extins pe perioada a patru secole, cele dintâi tomuri datând din prima jumătate a veacului al XVII-lea, în timp ce ultimele datări aparțin istoriei imediate, tipărite în unele cazuri tocmai în anul în care au fost achiziționate. La fel de extins este și palierul tematic, subiectele abordate fiind diverse, încadrate unei problematici variate, care a traversat o arie largă, de la lucrări de istorie factuală, la cultură și civilizație, cu toate componentele acestora, apoi istoria bisericii romano-catolice, multe biografii ale personalităților politice, culturale, militare etc., corespondență, memorialistică, iar lista poate continua, punctând doar că aspectul cantitativ este diferit pentru fiecare domeniu. În ceea ce privește revistele, proporția achizițiilor făcute este mai mică în comparație cu cea a volumelor de carte, periodicele germane reprezentând 10 % din numărul titlurilor deținute de bibliotecă până în anul 1945. Cartea și revistele germane nu au fost ocolite de aplicarea legilor cenzurii de după cel de Al Doilea Război Mondial, dar au intrat sub incidența legislației impuse de regimul instalat la 6 martie 1945 un număr relativ mic de volume și o singură revistă, numitorul comun fiind tematica de factură nazistă sau antisovietică.

În mod cert, investigația cazuistică probează afinitățile pe care tagma științifică și universitară clujeană le-a avut cu lumea științifică germană. Tradiția existentă de foarte multe decenii, care avea la bază procesul instruirii tinerilor români în centrele universitare germane, a fost păstrată și în anii interbelici. Impactul Marelui Război nu a dislocat legăturile tradiționale, de mult consacrate, pe care intelectualitatea transilvăneană le-a cultivat vreme îndelungată, iar acest lucru se poate lesne observa în analiza făcută, ce demonstrează fără tăgadă menținerea interesului pentru istoria, cultura și civilizația din spațiul lingvistic german. În Biblioteca Institutului de Istorie clujean regăsim așadar un fond consistent de carte valoroasă, ce acoperă o arie largă de teme, un patrimoniu livresc foarte bogat și ofertant, care susține existența unor punți culturale solide între spațiul de cultură german și cercetarea istorică clujeană. Bogăția fondului de carte germană indică existența unui număr mare de lectori în această limbă, pentru care se justifică achiziția de carte, dar, în aceeași măsură, dezvăluie și preocupările tematice ale colectivelor de cercetare, ilustrate de produsele tipografice achiziționate. Biblioteca a îndeplinit menirea de a cumula informația științifică, de a o transmite celor interesați, având rol de catalizator pentru activitatea de cercetare a Institutului. A împlinit astfel misiunea de a înființa un laborator indispensabil, care a impulsionat spiritul creator și, fără de care, truda zilnică a cercetătorului ar fi foarte dificilă, uneori imposibilă.